

DOROTA GIZICKA

MAŁŻEŃSTWO I RODZINA W HIERARCHII WARTOŚCI ŻYCIOWYCH MŁODZIEŻY

WPROWADZENIE

Małżeństwo i rodzina stanowią w naszej kulturze instytucje społeczne o wielkiej wartości. Małżeństwo jest społecznie akceptowanym sposobem tworzenia rodziny. Jest również istotnym czynnikiem identyfikacji społecznej. Znaczenie rodziny dla jednostki i jej ranga społeczna wpływa na ogromne zainteresowanie tą formą życia wielu nauk, w tym również socjologii. Różnorodność tematyki związanej z problematyką małżeństwa i rodziny, jej ciągła aktualność oraz wielość badań wskazują na wysoką pozycję tych zagadnień zarówno wśród badaczy, jak i całego społeczeństwa.

Jednym z nurtów badawczych socjologii rodziny jest szukanie odpowiedzi na pytanie – jak wygląda rodzina w oczach młodych ludzi? Czy zamierzają zawierać formalne związki małżeńskie i jak będą one wyglądać? Czy małżeństwo i rodzina są wartościami znajdującymi się u szczytu hierarchii celów życiowych młodzieży? Badania tego typu są prowadzone od kilkadziesiąt lat. Pozwala to uchwycić ciągłość i zmiany w postrzeganiu małżeństwa i rodziny przez młodzież. Choć są to badania niejednolite (przeprowadzane na różnych grupach młodzieży i za pomocą różnych technik badawczych), pozwalają na pewne porównania i ocenę trwałości oraz zmian w światopoglądzie młodzieży.

Celem tej pracy jest przybliżenie miejsca, jakie zajmuje małżeństwo i rodzina w hierarchii wartości życiowych młodzieży. Prezentowana problematyka oparta zostanie na dostępnych wynikach badań socjologicznych oraz na badaniach własnych. Jak pisze Franciszek Adamski, „wszystkie badania socjologiczne – zarówno typu sondażowego, jak i naukowo i metodologicznie pogłębione – wskazują na fakt trwałego zajmowania przez małżeństwo i rodzinę jednej z najważniejszych, jeśli nie najważniejszej pozycji w uznawanej hierarchii wartości” (Adamski, 2002:181). Choć niewątpliwie małżeństwo i rodzina zajmują naczelne miejsce w hierarchii wartości życiowych młodzieży, to z pewnością pewne zmiany można zauważyć.

„Dążenia życiowe pokolenia zależą od warunków, w których formuje się jego osobowość społeczna – od wydarzeń politycznych, przemian społecznych, procesów gospodarczych, prądów kulturowych” (Sułek, 1989:139). Niewątpliwie warunki, w których wychowuje się młodzież, zmieniają się znacząco, zwłaszcza po roku 1989. Przemiany zachodzące w naszym kraju wpływają na życie Polaków zarówno w sferze publicznej, jak i prywatnej. Przemiany społeczno-gospodarcze są ściśle powiązane z przemianami w strukturach małżeńsko-rodzinnych. Hierarchia wartości życiowych młodych ludzi jest również w znacznym stopniu powiązana z poglądami poprzednich pokoleń.

Chociaż specyficzną cechą młodzieży jest tzw. bunt i odcięcie się od poprzednich pokoleń, jednak wiele wartości przenoszonych jest z pokolenia na pokolenie w niezmienionej formie. Nie ulega jednak wątpliwości, że następują również pewne zmiany, i to właśnie one przykuwają uwagę badaczy. Jak pisał w 1989 r. Antoni Sułek, międzypokoleniowa stabilność przeważa nad pokoleniowymi zmianami, ale to właśnie zmiany są szczególnie interesujące (Sułek, 1989:139).

Niewątpliwym problemem związanym z przedstawieniem hierarchii wartości życiowych młodych ludzi jest określenie kategorii młodzieży. Dogłębnie zajmuje się tym literatura socjologiczna. Jednakże dla potrzeb niniejszego opracowania wyróżnione zostanie podstawowe kryterium przynależności do tej grupy społecznej, jakim jest wiek. Precyzyjne określenie tych „wiekowych” granic sprawia wiele trudności. Dlatego też wielu badaczy przyjmuje definicje operacyjne dostosowane do potrzeb własnych badań. W dostępnych opracowaniach dotyczących młodzieży można zauważyć pewne prawidłowości. Za młodzież uznaje się uczniów starszych klas szkół podstawowych (obecnie gimnazjum), a przede wszystkim uczniów szkół średnich i studentów. Można zatem stwierdzić, iż młodzież to ludzie pomiędzy 14-15 a 26-27

rokiem życia. Kategoria ta jest zróżnicowana wewnętrznie ze względu na wiele cech społeczno-demograficznych, takich jak: miejsce zamieszkania, wykształcenie, płeć, wiek itp. Mimo to można zauważyć cechy wspólne dla światopoglądu młodych ludzi.

Badania empiryczne prowadzone były w różnych odstępach czasowych oraz na różnych grupach młodzieży. Te czynniki utrudniają dokonywanie porównań.

POKOLENIE OKRESU POWOJENNEGO

W okresie powojennym i we wczesnych latach pięćdziesiątych nie prowadzono żadnych badań empirycznych dotyczących hierarchii wartości życiowych młodzieży. Według Sułka wskazówki dotyczące pokolenia ówczesnej młodzieży dają znajomość atmosfery tego okresu, propagowanego wówczas wzoru osobowego oraz późniejsze badania dorosłych, którzy dorastali w tych latach (Sułek, 1989:141).

U pewnej części młodzieży odnaleźć można chęć realizacji ówczesnych ideałów społecznych. Istotna była służba i praca dla społeczeństwa, chęć tworzenia nowej, ideologicznej rzeczywistości. Chociaż w publikacjach naukowych zwracano uwagę przede wszystkim na taką wizję życia młodych ludzi, to w skali masowej poglądy młodzieży oderwane były od propagowanej ideologii. Wśród wartości preferowanych na czele znajdowała się rodzina, dobra praca, spokojne życie oraz uznanie ze strony przyjaciół (Sułek, 1989:141). Nie udało się więc oderwać młodych ludzi od rodziny, skierować ich tylko i wyłącznie ku celom prospołecznym, narzucić obowiązującej ideologii. Wręcz przeciwnie – wielu młodych, uciekając przed presją systemu, koncentrowała się przede wszystkim na życiu prywatnym.

W latach sześćdziesiątych pojawiają się badania empiryczne dotyczące świata wartości młodych Polaków. Próbę odpowiedzi na pytanie o system wartości młodzieży podjęli m.in. R. Dyoniziak, Z. Bauman, M. Łoś. Charakterystyczną cechą dążeń ówczesnej młodzieży jest stawianie na pierwszym miejscu zawodu i wykształcenia, zwłaszcza przez chłopców. Odzwierciedla to tradycyjny model rodziny, w którym właśnie mężczyźni zobowiązani są do zabezpieczenia materialnego rodziny. Dziewczęta częściej wykazywały dążenie do zabezpieczenia emocjonalnego i uczuciowego. Niezmiennie wśród wartości najistotniejszych pojawia się rodzina (Dyoniziak 1963, Bauman 1965, Łoś 1973).

POKOLENIE LAT SIEDEMDZIESIĄTYCH

Po 1970 r. badania dotyczące systemu wartości młodzieży, jej postaw i aspiracji życiowych zaczęto prowadzić w sposób bardziej skoordynowany (Ignatczyk, 1990:37). Badania tego typu, jako tematy w ramach problemów węzłowych, podejmowały różne ośrodki naukowe. Widać w nich pewne zmiany w systemie wartości młodzieży. Istotną rolę zaczynają odgrywać wartości typu osobowego, eliminując wartości materialne (Gołębiowski 1978, Janowski, Kiciński, Kurczewski 1977). Wartością preferowaną jest szczęście osobiste, często utożsamiane ze szczęściem rodzinnym lub ukochaną osobą (Olszak-Krzyżanowska, 1992:26).

Jak podaje Barbara Olszak-Krzyżanowska, powołując się na badanie Franciszka Adamskiego, można zauważyć zależność pomiędzy wiekiem a atrakcyjnością szczęścia rodzinnego. Wartość ta jest najbardziej pożądana wśród osób będących w wieku 20-24 lata, a więc w wieku, kiedy najczęściej podejmuje się decyzje o zawarciu związku małżeńskiego. Po jego przekroczeniu atrakcyjność tej wartości znacznie maleje (Olszak-Krzyżanowska, 1992:27).

Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych nastąpił istotny rozwój badań demograficznych dotyczących rodziny i postaw młodzieży. Znaczącym nurtem tych badań są prospektywne badania dzietności. Dotyczą one młodzieży stanu wolnego, którą badano ze względu na postawy wobec małżeństwa i dzietności. Niewątpliwy wkład w dorobek w tym zakresie stanowią prace Walentyny Ignatczak, która poczyniła od lat siedemdziesiątych do chwili obecnej zajmuje się problematyką postaw młodzieży wobec małżeństwa i rodziny w perspektywie demograficznej.

POKOLENIE KRYZYSU

Koniec lat siedemdziesiątych oraz lata osiemdziesiąte to czas „pokolenia kryzysu” (Sułek, 1989:143). Nastąpiły gwałtowne zmiany w życiu społecznym i gospodarczym. Miało to niewątpliwy wpływ na poglądy i dążenia młodych Polaków. Kryzys gospodarczy dotknął przede wszystkim ludzi młodych, jeszcze nie ustabilizowanych, wkraczających dopiero w dorosłe życie. Młódzież brała czynny udział w ruchach społecznych, zwłaszcza w ruchu „Solidarność”. W tym okresie można zauważyć zwrot ku wartościom społecznym. Na znaczeniu traciły wartości związane z pracą, zamożnością oraz wiedzą

i wykształceniem. Udana życie rodzinne to niezmiennie najważniejszy cel. Tezy te potwierdzają liczne badania.

Ryszard Borowicz (1982) wskazuje, iż 67,1% młodzieży do wartości najbardziej cenionych zalicza rodzinę, a następnie pracę, ambicję, przyjaźń oraz poczucie społecznej użyteczności.

Ożywione w 1981 r. wartości prospołeczne powoli zanikają. Na ten stan wpływa pogłębiający się kryzys gospodarczy oraz słabnący zapal reformatorski działaczy „Solidarności”. W celach życiowych młodzieży zaczyna dominować „syndrom życia w pokoju, skoncentrowany wokół działań związanych z życiem rodzinnym i szczęściem osobistym oraz pracą pozwalającą na realizację innych celów”, generalnie jednak odsetek wyborów prospołecznych jest niewielki (Olszak-Krzyżanowska, 1992:28). Młodzież przedkłada osobistą stabilizację nad wartości prospołeczne. Kryzys gospodarczy powoduje przewartościowanie pewnych elementów celów życiowych młodzieży. Znaczej degradacji ulega wykształcenie, ustępując miejsca wartościom materialnym, takim jak: mieszkanie, meble, żywność. Pozycja małżeństwa i rodziny jest stabilna. Stefan Nowak w swej pracy *Ciągłość i zmiana tradycji kulturowej* (1985) uzyskał wyniki wskazujące na centralne miejsce rodziny. Rodzina i małżeństwo zostały wskazane przez 80% przebadanej młodzieży. W dalszej kolejności znajdowały się – grono dobrych przyjaciół (53%) oraz interesująca praca (49%). Zaangażowanie w życie społeczno-polityczne osiąga końcowe lokaty w rangowym uporządkowaniu wartości.

POKOLENIE OKRESU TRANSFORMACJI

Rok 1989 to kolejny przełom w naszym kraju. Rozpoczyna się okres transformacji. Społeczeństwo wkroczyło na drogę demokracji. Otworzyło się na inne kultury. Odmienne wzory zachowania, zwłaszcza zachodnie, stały się czymś nowym i atrakcyjnym dla młodzieży. W początkowych latach transformacji nie można zauważyć znacznych zmian w hierarchii wartości życiowych młodego pokolenia. Bożena Olszak-Krzyżanowska w swych badaniach uzyskała wyniki wskazujące na najwyższą pozycję „miłości” (75%) wśród wartości najbardziej cenionych. Na kolejnych miejscach znalazły się takie wartości, jak – „Bóg”(76%), „mądrość i wiedza”, „rodzina” i „przyjaźń” (po 40% każda) (Olszak-Krzyżanowska, 1992:75). Na dalekiej, siedemnastej pozycji znajduje się „wykształcenie”. Pojawienie się „miłości” przed „rodziną” tłumaczyć można młodym wiekiem respondentów (klasy maturalne). Młodzież

określa swoje wartości, odnosząc się do grup rówieśniczych, w których miłość jest cenioną wartością. Rodzina pozostaje w dalszej perspektywie. Można też sądzić, iż nastąpiło pewne oddzielenie miłości od rodziny – ważniejsza jest miłość. Konsekwencją może być małżeństwo i rodzina, chociaż nie jest to konieczne. Jak podkreśla Ignatczyk „decyzje rodzinne w obecnej fazie przemian, która jest wynikiem przemian cywilizacyjnych, kulturowych i ekonomicznych – coraz mocniej są determinowane przez czynniki psycho-emocjonalne, wyrażające się w woli (bądź nie) zawarcia związku małżeńskiego” (Ignatczyk, 1990:191). Oddzielenie miłości i rodziny jest więc w pewnym sensie pozorne. Miłość jest w opinii młodzieży czynnikiem koniecznym do zaistnienia małżeństwa.

Choć małżeństwo i rodzina znajdują się wciąż u szczytu wartości pożądanых przez młodzież, to warto zwrócić uwagę, iż znacznym przemianom uległa moralność małżeńsko-rodzinna. Powstaje nowy typ osobowości zorientowany na samorealizację. „Współczesne trendy kulturowe, zorientowane na wzorec indywidualnej samorealizacji i osobistej pomyślności (z prawem do swobodnej ekspresji seksualnej włącznie) niż na umocnienie wspólnoty rodzinnej, zaczynają się coraz wyraźniej ujawniać w społeczeństwie polskim” (Mariański J., 1995:311). Liczy się przede wszystkim dobro jednostki, inne zaś osoby schodzą na dalszy plan. Powszechny staje się pogląd, iż żeby dać szczęście innym, najpierw trzeba to szczęście zapewnić sobie. Rodzina jako wartość jest wciąż ceniona, ale można sądzić, iż motywacja wyboru tej wartości uległa zmianie. Małżeństwo i rodzina nie jest po to, aby poświęcić się dla innych, dać siebie, ale po to, aby zapewnić szczęście przede wszystkim sobie. Te motywy z pewnością zawsze współistniały, ale środek ciężkości przesunął się ku potrzebom jednostki. Wiąże się to również ze zmianą pozycji dziecka oraz roli kobiety w rodzinie.

Istotny wkład w dorobek naukowy dotyczący poglądów młodzieży mają badania prowadzone przez CBOS. W ramach tego ośrodka prowadzone są badania *Plany, dążenia i aspiracje życiowe młodzieży*. Są one regularnie powtarzane, dzięki czemu możemy śledzić ciągłość i zmiany w hierarchii życiowej młodzieży. Wśród życiowych dążeń młodzieży wyraźnie zarysowuje się hierarchia, w której od kilku lat niezmiennie dominują: udane życie rodzinne, dzieci ('92 – 57%, '94 – 48%, '96 – 50%, '98 – 57%). Udane życie rodzinne jako najważniejszy cel częściej wskazują dziewczęta niż chłopcy. Wzrasta znaczenie osiągnięcia wysokiej pozycji zawodowej i zrobienie kariery. W roku 1998 ponad dwa razy więcej respondentów (33%) niż w roku 1992 (14%) wskazuje tę wartość jako życiowy priorytet. Rośnie również znaczenie wyż-

szego wykształcenia, co może wiązać się właśnie z chęcią zrobienia kariery i osiągnięcia wysokiej pozycji zawodowej. W porównaniu z rokiem 1990 (25%) dwa razy więcej młodzieży (57%) pragnie zdobyć wyższe wykształcenie. Wyraźnie widać zwrot ku samorealizacji oraz zaspokojeniu własnych ambicji i aspiracji poprzez kształcenie się i pracę.

Po 1989 r. ważnym procesem kształtującym hierarchię wartości życiowych młodzieży jest globalizacja. Proces ten pojmuje się jako „poszerzenie, intensyfikację, przyśpieszenie i wzrastający wpływ wzajemnym powiązań w skali światowej” (Held, McGrew, 2001:324). Najważniejszym wymiarem globalizacji z punktu widzenia światopoglądu młodzieży jest globalizacja kulturowa, choć istotne są również wymiary ekonomiczne i polityczne. Zmienia ona tradycyjne poglądy, przewartościowuje hierarchię celów i aspiracji życiowych młodzieży. Pojawiają się nowe wzorce życia małżeńsko-rodzinnego, uderzające w tradycyjną rodzinę. Krystyna Slany zauważa, że pojawia się faza indywidualizmu. „Jednostki, w celu nabycia różnorodnych dóbr, poświęcają coraz więcej czasu na pracę, tracąc jednocześnie wiele wartości uznanych za tradycyjne – rodzinę, posiadanie dzieci, stabilizację, solidarność, bezpieczeństwo czy wspieranie starszych generacji” (Slany, 2002:45). Istotne okazują się wartości ukierunkowane na własną osobę – indywidualizm, autonomia i odpowiedzialność za samego siebie.

Wraz z tymi przemianami pojawia się nowy kierunek badań w zakresie socjologii rodziny. Zaczęto zwracać uwagę na alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego. Również w badaniach światopoglądu młodzieży badacze zaczęli wprowadzać zagadnienia związane z nowymi formami małżeństwa.

Chodzi tu przede wszystkim o zjawisko kohabitacji. Badacze wskazują na to, iż nie jest ono nowe, ale zdecydowanie zmienia się jego wymiar. Staje się bardziej powszechne, a przede wszystkim w obecnych czasach jest akceptowane przez szerokie kręgi społeczne. U podstaw takich związków często leży idea osobistej niezależności. Potwierdza to fakt, że dzisiaj młodzi ludzie nastawieni są przede wszystkim na zaspakajanie własnych potrzeb. Józef Baniak w przeprowadzonych przez siebie badaniach poddał analizie opinii młodzieży licealnej i akademickiej na temat kohabitacji. Z ustaleń badawczych wynika, że około 30% (zarówno licealistów, jak i studentów) chciałoby pozostawać w kohabitacji. Formalizacja związku nie ma dla nich znaczenia, jest wręcz zbędna. Ciekawie kształtują się wyniki dotyczące kohabitacji jako zjawiska społecznego. Zdecydowana większość respondentów akceptuje ją jako styl życia, pewne zjawisko, które istnieje, ale nie dotyczy

ich bezpośrednio. Sami jednak preferują małżeństwo i rodzinę dla siebie, jak i swoich najbliższych (Baniak, 1997:128). Ponad połowa respondentów nie widzi zagrożenia dla małżeństwa i rodziny ze strony kohabitacji, chociaż zauważają w tym zjawisku powód zniechęcenia młodzieży do małżeństwa i rodziny.

Szerokie badania na temat alternatywnych form życia małżeńsko-rodzinnego przeprowadziła K. Slany. Uwzględniła miejsce rodziny w systemie wartości młodej generacji Polaków. Jak pisze, „można stwierdzić, iż dla młodych ludzi ważne jest posiadanie rodziny (uformowanej na bazie miłości) i zdrowe życie w otoczeniu wielkich wartości zakorzenionych w tradycji polskiej” (Slany, 2002:204). Rodzina znajduje się w centrum wartości pożądanych przez młodzież. Na wysokim miejscu znajduje się też sukces życiowy i potrzeba samorealizacji. Wartości małżeńsko-rodzinne w pewnym sensie kłócą się z wartościami „zewnętrznymi”, takimi jak praca, sukces życiowy, samorealizacja. Badania z krajów wysoko rozwiniętych pokazują odwrócenie się od wartości rodzinnych, a zwrócenie się ku indywidualizmowi. W naszym społeczeństwie młodzi ludzie potrafią pogodzić rodzinę z potrzebą samorealizacji.

POKOLENIE WKACZAJĄCE DO UNII EUROPEJSKIEJ

W przeddzień przystąpienia Polski do Unii Europejskiej zasadne jest pytanie o hierarchię wartości życiowych dzisiejszej młodzieży. Aby przybliżyć to zagadnienie, przedstawię wyniki badań własnych przeprowadzonych wśród 309 uczniów liceów ogólnokształcących*. Badania dotyczyły opinii młodzieży na temat małżeństwa i rodziny, jednakże dla potrzeb niniejszego opracowania przedstawione zostaną wyniki dotyczące miejsca małżeństwa i rodziny w hierarchii wartości życiowych młodzieży.

---

* Na przełomie 2003/2004 wykonane zostały badania uczniów klas maturalnych dotyczące opinii o małżeństwie i rodzinie. Do badania wybrane zostały, w sposób celowy, dwa lubelskie licea. Są to licea, które znajdują się w czołówce szkół średnich w Lublinie pod względem poziomu nauczania. Kierowano się takim kryterium, czyniąc założenie, iż uczniowie tych szkół będą stanowić przyszłą elitę. Badania wykonano metodą ankiety audytoryjnej wśród 309 uczniów. Grupę tę stanowiło 179 dziewcząt i 130 chłopców. Klasy z poszczególnych szkół zostały dobrane do badań na zasadzie podobieństwa profili oraz układu płci. W obu szkołach przeważały dziewczęta.

ZNACZENIE MAŁŻEŃSTWA W PRZYSZŁYM ŻYCIU MŁODZIEŻY

Jednym z celów przeprowadzonych badań było uzyskanie odpowiedzi na pytanie dotyczące znaczenia małżeństwa w przyszłym życiu respondentów. Zakładając istnienie różnorodnych celów, jakie stawiają przed sobą młodzi ludzie, interesujące jest miejsce, jakie przypisują małżeństwu. Pytanie brzmiało: Jakie znaczenie będzie miało małżeństwo w Twoim życiu? Sugerowane odpowiedzi to: najważniejszy cel; cel bardzo ważny, ale są też inne ważne; jeden z celów na równi z innymi; nie ma większego znaczenia; nie dotyczy, nie planuję.

Tab. 1. Jakie znaczenie będzie miało małżeństwo w Twoim życiu?

Jakie znaczenie będzie miało małżeństwo w Twoim życiu?	Płeć				Ogółem	
	kobieta		mężczyzna			
	N	%	N	%	N	%
najważniejszy cel	22	12,3	22	16,9	44	14,2
cel bardzo ważny, ale są też inne ważne	113	63,1	70	53,8	183	59,2
jeden z celów na równi z innymi	31	17,3	19	14,6	50	16,2
nie ma większego znaczenia	6	3,4	8	6,2	14	4,5
nie dotyczy, nie planuję	7	3,9	11	8,5	18	5,8
Ogółem	179	100,0	130	100,0	309	100,0

Dla nielicznej grupy uczniów małżeństwo nie ma większego znaczenia (4,5%). Tylko 5,8% respondentów nie planuje zawierać małżeństwa. Dla ponad połowy respondentów (59,2%) małżeństwo stanowi bardzo ważny cel, ale uznają oni również inne ważne cele. Dla 14,2% stanowi najważniejszy cel, zaś dla 16,2% jeden z celów na równi z innymi. Deklaracje młodzieży różnicują się pod względem płci. Kategorię, która stawia małżeństwo na pierwszym miejscu częściej wybierali chłopcy, zaś dwie kolejne kategorie, zwracające uwagę również na inne „pozamałżeńskie” cele częściej wybierały dziewczęta. Taka sytuacja sugeruje nam odwrócenie tradycyjnie pojmowanych wartości. Badania sprzed kilkunastu lat wskazywały na to, iż to dziewczęta częściej upatrują w małżeństwie i rodzinie spełnienie swoich życiowych aspiracji. Jak widać, przemiany społeczne w znacznej mierze wpływają na światopogląd młodych kobiet. Upatrują one możliwości zaspokojenia swoich

ambicji w osiągnięciu wykształcenia i pracy zawodowej. Przebadana grupa młodzieży była specyficzna pod względem planów dotyczących dalszej nauki. Była to młodzież dwóch elitarnych liceów ogólnokształcących. Możemy więc założyć, iż większość uczniów (jeśli nie wszyscy) planują dalszą naukę po zakończeniu szkoły, dlatego wśród tej młodzieży wykształcenie będzie stanowić cenną wartość życiową. Mniejsze zainteresowanie dziewcząt małżeństwem i rodziną można również tłumaczyć szerokimi wpływami kultury masy, która lansuje model kobiety niezależnej i myślącej przede wszystkim o samorealizacji.

Małżeństwo jako instytucja ważna dla społeczeństwa uznawana jest przez prawie trzy czwarte badanej młodzieży (71,8%). Z przeprowadzonych badań wynika, że małżeństwo i rodzina są wartościami istotnymi zarówno w odczuciu indywidualnym, jak i społecznym. Chłopcy i dziewczęta w równej mierze uważają, że małżeństwo ma dziś i będzie mieć w przyszłości duże znaczenie.

Tab. 2. Opinie na temat małżeństwa

W naszym społeczeństwie można znaleźć różne opinie na temat małżeństwa. Z którą opinią się zgadzasz?	Płeć				Ogółem	
	kobieta		mężczyzna			
	N	%	N	%	N	%
małżeństwo ma zarówno dziś i będzie mieć w przyszłości duże znaczenie	130	72,6	92	70,8	222	71,8
małżeństwo jest przestarzałą instytucją	6	3,4	13	10,0	19	6,1
trudno powiedzieć	43	24	25	19,2	68	22,0
Ogółem	179	100,0	130	100,0	309	100,0

Zasadniczą różnicę widać w postrzeganiu opinii, iż małżeństwo jest przestarzałą instytucją. Chłopcy (10,0%) częściej niż dziewczęta (3,4%) uważają małżeństwo za przestarzałą instytucję. Może się to wiązać z obiegową opinią, iż mężczyźni bardziej akceptują związki nieformalne niż kobiety. Choć nie istnieją badania wprost potwierdzające tę tezę, K. Slany w przeprowadzonym przez siebie badaniach zapytała studentów, czy zgadzają się z opinią, iż mężczyźni bardziej akceptują związki nieformalne niż kobiety. Około połowy respondentów (47,0%) zgodziło się z tą opinią (Slany 2002:231). Wyższą akceptację przez mężczyzn związków nieformalnych łączyć można z wyrażanym częściej przez chłopców poglądem, iż małżeństwo jest przestarzałą instytucją. W powszechnym mniemaniu to kobiety zawsze z większą deter-

minacją dążyły do legalizacji związków, a więc to one uznają ogromne znaczenie małżeństwa.

W związku z podjęciem zagadnień dotyczących alternatywnych form życia małżeńsko-rodzinnego pojawia się pytanie, czy tego typu związki mogą w przyszłości zastąpić małżeństwo.

Tab. 3. Opinia na temat związków nieformalnych jak alternatywy dla małżeństwa

Czy, Twoim zdaniem, związki nieformalne stanowią poważną alternatywę dla instytucji małżeństwa, tzn. czy mogą ją w przyszłości zastąpić?	Płeć				Ogółem	
	kobieta		mężczyzna			
	N	%	N	%	N	%
zdecydowanie tak	9	5,0	12	9,2	21	6,8
raczej tak	29	16,2	28	21,5	57	18,4
raczej nie	77	43,0	36	27,7	113	36,6
zdecydowanie nie	30	16,8	37	28,5	67	21,7
trudno powiedzieć	34	19,0	17	13,1	51	16,5
Ogółem	179	100,0	130	100,0	309	100,0

Poglądy młodych ludzi na ten temat powinny, w pewnym stopniu, pokrywać się z poglądami na temat znaczenia małżeństwa. Choć 71,8% respondentów zgodziło się z opinią, iż małżeństwo ma dziś i będzie mieć w przyszłości duże znaczenie (tabela 2), to o 20 % mniej respondentów uważa, że związki nieformalne nie stanowią alternatywy dla małżeństwa (raczej nie – 36,6%, zdecydowanie nie – 21,7 %). Co czwarty respondent uważa, że małżeństwo może być w przyszłości zastąpione przez związki nieformalne (raczej tak – 18,4%, zdecydowanie tak – 6,8%). Różnice te mogą wynikać po części z różnej ilości osób niezdecydowanych.

Przeprowadzone przez J. Baniaka badania dotyczące opinii licealistów na temat kohabitacji ukazują podobne wyniki. 56,9% badanych stwierdziło, że kohabitacja nie stanowi alternatywy dla małżeństwa, zaś 35,4 % młodzieży była odmiennego zdania. Poglądy studentów na ten temat były zbliżone z poglądami licealistów (Baniak 1997:136).

Wyniki przedstawione w tabeli 3. potwierdzają wyniki z tabeli 2., ukazujące częstszą akceptację związków nieformalnych wśród mężczyzn. Prawie 10% młodzieży, więcej chłopców (30,7%) niż dziewcząt (21,2%), uważa, że związki nieformalne mogą w przyszłości zastąpić małżeństwo. Te dane od-

zwierciedlają panującą powszechnie opinię o niechęci mężczyzn do formalizowania związków. Choć dla współczesnych kobiet małżeństwo i rodzina nie są już jedyną możliwą drogą życiową, to jednak sposób myślenia o małżeństwie mógł zachować wiele elementów tradycyjnych. Kobiety szukają zabezpieczenia dla siebie i swoich dzieci w małżeństwie, zaś mężczyźni wyrzekają się swej „wolności” na rzecz żony i dzieci.

MIEJSCE MAŁŻEŃSTWA I RODZINY
W HIERARCHII WARTOŚCI ŻYCIOWYCH MŁODZIEŻY

We wszystkich badaniach nad młodzieżą prowadzonych przez polskich badaczy rodzina znajduje się na czele wartości pożądanых przez młodzież. W świetle przedstawionych w pierwszej części tejże pracy badań socjologicznych wyniki otrzymane w przeprowadzonych badaniach maturzystów lubelskich nie zaskakują i utrzymują tendencję trwającą od kilkudziesięciu lat.

Tab. 4. Rzeczy, do których przywiązuje się szczególną wagę w życiu (%)

Oceniane wartości	1. miejsce	2. miejsce	3. miejsce	Ogółem
żyć szczęśliwie w rodzinie	26,9	17,8	7,4	52,1
móc urzeczywistnić swoje marzenia	9,4	12,3	11,3	33,0
mieć dobrych przyjaciół	6,8	10,0	15,9	32,7
być niezależny(a)	7,8	5,2	8,4	21,4
wieść ciekawe życie	5,5	5,5	12,0	21,4
żyć w zgodzie z religią	11,0	7,1	2,3	20,4
założyć własną rodzinę	10,0	7,8	2,3	20,1
odnieść sukces w zawodzie	3,2	5,8	5,5	14,5
znaleźć spełnienie w pracy	2,3	4,9	6,8	14,0
pomagać innym	1,0	4,2	3,9	9,1
posiadać duże dochody	1,6	1,6	1,9	5,1
mieć zawsze pracę	0,3	1,3	1,9	3,5
nie odczuwać stresu	0,3	1,9	1,0	3,2
cieszyć się uznaniem innych ludzi	0,0	0,6	2,6	3,2
mieć dużo wolnego czasu	0,6	0,3	2,3	3,2
modnie się ubierać	0,0	0,0	0,3	0,3
brak danych	0,0	0,3	1,0	1,3

Wartością najważniejszą dla młodych ludzi jest żyć szczęśliwie w rodzinie. Została ona wybrana przez połowę respondentów (52,1%). Połowa z tej grupy umieściła ją na pierwszym miejscu wartości cenionych (26,9%). Na drugiej pozycji umieściło tę wartość 17,8% respondentów, zaś na trzecim 7,4%. W dalszej kolejności wybierane były takie wartości, jak: możliwość urzeczywistnienia własnych marzeń (33,0%) oraz posiadanie dobrych przyjaciół (32,7%). Wśród odpowiedzi znalazła się jeszcze jedna alternatywna związana z rodziną – założyć własną rodzinę. Należy zwrócić uwagę, iż choć uzyskała ona ogółem tylko 20,1%, a więc znajduje się na siódmym miejscu, to w hierarchii wartości stawianych na pierwszym miejscu jest ona wartością najczęściej wskazywaną (10,0%) po szczęśliwym życiu w rodzinie (26,9%) oraz życiu w zgodzie z religią (11,0%). Jeżeli dodamy do siebie respondentów wskazujących na pierwszym miejscu wartości związane z rodziną, okaże się, iż jest ona ceniona przez ponad 1/3 uczniów (36,9%).

Ponad dwukrotnie częściej wskazywana jest wartość „żyć szczęśliwie w rodzinie” od wartości „założyć własną rodzinę”. Wielu badaczy wskazuje, iż motyw zawierania związków małżeńskich zmieniły się w ciągu ostatnich lat. Głównym motywem zawierania związków małżeńskich wskazywanym przez młodzież jest miłość (w przeprowadzonych badaniach lubelskich maturzystów prawie 90% młodzieży wskazywała na miłość). Zanikają wartości materialne związane z posiadaniem i pochodzeniem społecznym przyszłego współmałżonka. Najważniejsze są czynniki psycho-emocjonalne, w tym szeroko rozumiana miłość. Dlatego też młodzież częściej wybiera „życie szczęśliwe w rodzinie”. Nie wystarczy tylko założyć własną rodzinę, trzeba w niej szczęśliwie żyć.

Przedstawione wcześniej badania CBOS wskazują na stale rosnącą pozycję wartości związanych z karierą i wysoką pozycją zawodową. Jest to efekt rosnącej potrzeby samorealizacji i indywidualizmu. W przeprowadzonych badaniach nie zostały wzięte pod uwagę te wartości, jednakże tezę o wkroczeniu przez współczesne społeczeństwo w fazę indywidualizmu potwierdzają wysokie pozycje takich wartości, jak: „móc urzeczywistnić swoje marzenia” (33%), „być niezależnym” (21,4%) oraz „wieść ciekawe życie” (21,4%).

Hierarchię wartości życiowych wskazanych przez młodzież potwierdzają ich wyobrażenia na temat przyszłości. Wskazując wartości, które będą dla nich przypuszczalnie istotne za dwadzieścia lat, potwierdzili swoje wcześniejsze wybory. Nie zakładają diametralnych zmian we własnych światopoglądzie, chociaż z pewnością życie niejednokrotnie będzie weryfikować ich patrzenie na świat.

Tab. 5. Rzeczy, do których będę przywiązywać szczególną wagę w życiu za dwadzieścia lat (w procentach)

Oceniane wartości	1. miejsce	2. miejsce	3. miejsce	Ogółem
mam udane, sensowne życie	26,9	10,7	19,4	57,0
jestem żonaty/zamężna	37,9	11,3	5,2	54,4
mam dzieci	6,1	33,0	9,4	48,5
będę dobrze rozumieć się ze współmałżonkiem(ą)	11,7	9,4	18,1	39,2
mam wielu przyjaciół	3,6	9,1	13,6	26,3
mam własny dom lub własnościowe mieszkanie	2,9	5,5	9,4	17,8
widziałem(am) dużo, dużo podróżowałem(am), dużo przeżyłem(am)	1,0	9,1	6,8	16,9
koncentruję się całkowicie na mojej karierze zawodowej	1,6	2,3	1,3	5,2
żyję, mieszkam z partnerem/partnerką, ale nie w związku małżeńskim	1,3	0,0	1,6	1,6
mieszkam nadal w rodzinnej miejscowości	0,6	0,6	0,0	1,2
żyję sam(a)	0,6	0,3	0,3	1,2
brak danych	5,8	8,7	14,9	29,4

Wartości związane z życiem rodzinnym pojawiają się u szczytu hierarchii rzeczy, do których młodzi ludzie będą przywiązywać szczególną wagę w życiu za dwadzieścia lat. Na pierwszym miejscu pojawia się najczęściej „jestem żonaty/zamężna” (37,9%), i ta kategoria jest drugą z kolei wybraną kategorią ogółem (54,4%). Kolejne dwie wartości związane są również z życiem rodzinnym „mam dzieci” (48,5%) oraz „będę dobrze rozumieć się ze współmałżonkiem” (39,2%). Można zauważyć pewną prawidłowość w układzie wartości rodzinnych na kolejnych pozycjach. Wartość „jestem żonaty/zamężna” pojawia się najczęściej na pierwszym miejscu, wartość „mam dzieci” pojawia się najczęściej na drugim miejscu, zaś wartość „będę dobrze rozumieć się ze współmałżonkiem” na trzecim miejscu. Z tego układu można wnioskować, że duża część respondentów ustaliła dla siebie hierarchię cenionych wartości z trzech kategorii, dodając do tego udane, sensowne życie, które nie kłóci się z wartościami rodzinnymi. „Mam udane, sensowne życie” jest wartością najczęściej wskazywaną przez wszystkich respondentów. Żadna z pozostałych

wartości nie stanowi konkurencji dla wartości rodzinnych. Bardzo mała ilość respondentów chciałaby za 20 lat żyć z partnerem/partnerką, ale nie w związku małżeńskim (1,6%).

PODSUMOWANIE

Przedstawiony w tej pracy przegląd badań dotyczących miejsca małżeństwa i rodziny w hierarchii wartości życiowych młodzieży oraz ukazanie wyników badań własnych upoważniają do przedstawienia wniosków ogólnych.

Małżeństwo i rodzina zajmowały i zajmują centralne miejsce w hierarchii wartości życiowych młodzieży. System wartości młodych ludzi ulega przemianom, ale małżeństwo i rodzina stanowią podstawę tego systemu. W ciągu lat konkurencję dla wartości prorodzinnych stanowiły między innymi wartości materialne, wykształcenie czy potrzeba samorealizacji. Jednakże poglądy młodych Polaków są silnie powiązane z tradycją. Młodzi ludzie przypisują małżeństwu duże znaczenie, choć dostrzegają istnienie alternatywy dla małżeństwa w postaci nieformalnych związków. Dzisiejsza młodzież wkroczyła w fazę indywidualizmu, skierowała się ku wartościom skoncentrowanym na jednostce, ale nie kłóci się to z chęcią założenia rodziny i posiadania dzieci.

Przed polską młodzieżą stoją kolejne wyzwania i zmiany. 1 maja 2004 r. Polska stała się członkiem Unii Europejskiej, co pociągnęło za sobą liczne zmiany gospodarcze i społeczne. Jak będzie wyglądał światopogląd młodych Polaków funkcjonujących w zjednoczonej Europie? Czy rodzina będzie nadal wartością pożądaną przez młodych Polaków? Aby odpowiedzieć na te pytania, należy kontynuować badania w tym zakresie. Niemniej jednak współczesne badania ukazują nam, że rodzina zajmuje nadal centralną pozycję w hierarchii wartości życiowych młodych Polaków.

BIBLIOGRAFIA

- A d a m s k i F., 2002, Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy, Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- B a n i a k J., 1997, Kohabitacja niezamężna w świadomości młodzieży licealnej i akademickiej, „Przegląd Religioznawczy” nr 3.

- B a u m a n Z., 1965, Wzory sukcesu życiowego młodzieży warszawskiej, w: R. D y o n i z i a k (red.), Młodzież epoki przemian, Warszawa.
- B o r o w i c z R., 1982, Struktura wartości młodzieży, „Socjologia Wychowania” 4, z. 135.
- D y o n i z i a k R., 1963, Młodzieżowa podkultura, Warszawa.
- G o ł ę b i o w s k i B., 1978, Dynamika aspiracji, w: T. M i ł k o w s k i (red.), Spór o młodzież, Warszawa.
- H e l d D., M c g r e w A., 2001, Globalization, w: J. K r i e g i e r (red.) The Oxford Companion to Politics of the World. Oxford: Oxford University Press.
- I g n a t c z y k W., 1990, Postawy małżeńskie i prokreacyjne młodzieży polskiej stanu wolnego – studium statystyczno-demograficzne, Warszawa: SGPiS.
- J a n o w s k i A., 1977, Aspiracje młodzieży szkół średnich, Warszawa.
- K i c i Ń s k i K., K u r c z e w s k i J., 1977, Poglądy etyczne młodego pokolenia Polaków, Warszawa.
- Ł o ś M., 1972, Aspiracje a środowisko, Warszawa.
- M a r i a Ń s k i J., 1995, Młodzież między tradycją a ponowoczesnością. Wartości moralne w świadomości maturzystów, Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.
- N o w a k S. (red.), 1989, Ciągłość i zmiana tradycji kulturowej, Warszawa.
- O l s z a k - K r z y ż a n o w s k a B., 1992, Młodzież wobec nowych wyzwań: wartości, orientacje i cele zielonogórskich maturzystów, Zielona Góra: Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Tadeusza Kotarbińskiego.
- Plany, cele i aspiracje życiowe młodzieży, 1992, Komunikat z badań CBOS, BS/340/49/92, Warszawa.
- Plany, cele i aspiracje życiowe młodzieży, 1994, Komunikat z badań CBOS, BS/110/96/94, Warszawa.
- Plany, cele i aspiracje życiowe młodzieży, 1996, Komunikat z badań CBOS, BS/91/89/96, Warszawa.
- Plany, cele i aspiracje życiowe młodzieży, 1999, Komunikat z badań CBOS, BS/95/99, Warszawa.
- S l a n y K., 2002, Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie, Kraków: Zakład Wydawniczy „Nomos”.
- S u ł e k A., 1989, Dążenia życiowe młodzieży polskiej. Międzypokoleniowa stabilność i pokoleniowe zmiany, „Studia Socjologiczne” nr 4.
- W r ó b l e w s k a W., 2000, Transformacja a wartości cenione przez młodzież, „Nowa Szkoła” nr 2.

MARRIAGE AND FAMILY
IN THE HIERARCHY OF THE YOUTHS' LIFE VALUES

S u m m a r y

Marriage and family have been examined and described in various aspects and dimensions of their existence. One of the research trend of sociology of family is searching for the answer how the notions of marriage and family are perceived in the eyes of young people. This problem has been scrutinized for many decades. The research allows to observe certain continuity and as well as some changes in perception of the above mentioned notions by the youths.

The aim of this article is to state the place of marriage and family in the hierarchy of the youths' life values. On base of available literature, as well as private research, it can be stated that marriage and family still remain the values respected and desired by young people. It should be highlighted, however, that the model of today fashionable family differs from the one functioning several decades ago. It is the morality of marriage-and-family that has changed. Thus, the model of marriage and family is perceived differently by the youths nowadays. We can observe the emergence of certain alternative forms of marriage-and-family life. Nevertheless, although the face of marriage and family keeps constantly changing, and other values like self realization and broadly understood individualism become more and more significant, still marriage and family invariably place themselves at the top of the hierarchy of the youths' life values.

Słowa kluczowe: młodzież, małżeństwo, rodzina, wartości.

Key words: youths, marriage, family, values.